

Duurzaamheidsprietpraat doortastend handelen

*T*egemoetkomen aan onze behoeften zonder dat we het leven en welzijn van toekomstige generaties in de weg staan. Zo zou je de oorspronkelijke betekenis van duurzame ontwikkeling kunnen samenvatten. In deze definitie kan de term 'duurzaam' een waardevolle rol spelen. Helaas is 'duurzaam' geworden tot een modewoord, dat te pas en te onpas wordt gehanteerd. Steeds meer projecten worden omlijst door duurzaamheidsprietpraat. Hierdoor vormt de term meer en meer een belemmering bij het aanpakken van milieuvraagstukken.

In de sociale wetenschappen is nauwkeurigheid van het taalgebruik minstens zo belangrijk als bij het gebruik van cijfers. Helaas is die nauwkeurigheid vaak ver te zoeken in milieublicaties waarin het begrip duurzaamheid wordt gebruikt. De term 'duurzaam' werd op milieugebied aanvankelijk vooral gebruikt in verband

Egbert Tellegen nam eind vorig jaar afscheid als docent sociologie en milieu aan de Universiteit Utrecht. Dit gebeurde tijdens het symposium 'Drugs, psychosen en milieu'. In zijn afscheidsrede hekelde Tellegen het te pas en te onpas hanteren van de term 'duurzaam'. Een gedeelte van het betoog van toen wordt hier in andere bewoordingen weergegeven. De volledige rede staat op de website van de VVM. De oorspronkelijke tekst van dit artikel is door de redactie enigszins ingekort.

met de energievoorziening'. In plaats van afhankelijk te blijven van eindige brand- en splijtstofvoorraden, werd gepleit voor de overschakeling naar een energievoorziening op basis van zon, wind en biomassa. Later werd het veel meer omvattende begrip 'duurzame ontwikkeling' populair. Het werd al in 1980 gebruikt in de 'World conservation strategy'. Dat was een gemeenschappelijke publicatie van twee wereldnatuurbeschermingsorganisaties (IUCN en WWF) en het milieubureau van de Verenigde Naties (UNEP). Het begrip 'duurzame ontwikkeling' wordt in dit rapport gebruikt, maar niet gedefinieerd. Het is echter duidelijk dat ermee bedoeld wordt op een vorm van bescherming ('conservation') die

¹ Dit betoog over de geschiedenis van het gebruik van de term 'duurzaam' op milieugebied is gedeeltelijk ontleend aan mijn boek 'Groene herfst. Een halve eeuw milieu'. Amsterdam University Press. 2010, p. 200 e.v.

voortgaande ontwikkeling mogelijk maakt. Economische groei wordt in dit rapport niet apart als oorzaak van milieuaantasting genoemd.

De wereldwijde populariteit van het begrip 'duurzame ontwikkeling' is te danken aan een rapport dat op verzoek van de Verenigde Naties door een commissie onder voorzitterschap van de Noorse premier mevrouw Gro Harlem Brundtland werd opgesteld. Het verscheen in 1987. Dat rapport heet 'Our common future', maar is meer bekend als het Brundtlandrapport. Duurzame ontwikkeling wordt hierin gedefinieerd als ontwikkeling die aan de behoeften van de huidige generaties tegemoet komt, zonder de mogelijkheid van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen.

Modewoord

Was het gebruik van de term 'duurzaam' maar zo beperkt gebleven. Dan zou het tot op de dag van vandaag een waardevolle rol in zowel milieuwetenschap als milieubeleid kunnen spelen. Helaas is 'duurzaam' een modewoord geworden. Door het slordige gebruik dat ervan wordt gemaakt, belemmert de term eerder het inzicht in en het aanpakken van milieuvraagstukken dan dat deze erdoor worden bevorderd.

In mijn ogen is duurzame ontwikkeling een goede ambitie met een slecht vocabulaire. Er is hier het omgekeerde aan de hand van

'Duurzame ontwikkeling is goede ambitie met slecht vocabulaire'

belemmert

situaties waarover gezegd wordt dat 'de vlag de lading niet dekt'. De lading is vaak voortreffelijk, maar de vlag deugt niet. Tegenwoordig worden er allerlei projecten beschreven waarbij op een gedreven en bekwame manier milieuverbeteringen tot stand worden gebracht. Maar de duurzaamheidsprietpraat waarmee dergelijke projecten worden omlijst doet de waarde ervan tekort. Soms is het onduidelijk wat er wordt bedoeld. Bijvoorbeeld bij het nieuwsbericht eind vorig jaar waarin stond dat de consumptie is gedaald, maar dat er meer duurzame goederen gekocht zijn. Worden daarmee goederen bedoeld die niet door consumptie verdwijnen, zoals meubels, of -relatief - milieuvriendelijke producten?

Bezwaren

Het gebruik van de term duurzaam als overkoepelend begrip is misplaatst omdat het lang niet altijd wenselijk is dat het bestaande tot in lengte van dagen gehandhaafd of bewaard blijft. Het gebruik van de term verleidt mensen tot misplaatste absolute uitspraken over milieueffecten van ons handelen. Het spreken over het wel of niet duurzaam zijn van activiteiten of producten suggereert een simpele tweedeling van goed en kwaad die op milieugebied zelden gerechtvaardigd is. Het gaat doorgaans om, naar de huidige inzichten (!), beter of slechter.

Een ander bezwaar is dat het duurzaamheidsjargon onverenigbaar is met de wijze van denken in vakgebieden waarop het betrekking heeft. Al jaren wordt het begrip 'duurzame samenleving' gehanteerd, maar als socioloog ben ik het in mijn vakliteratuur nooit tegen gekomen. Het valt ook op dat bij het spreken en schrijven over een 'duurzame samenleving' vrijwel nooit wordt aangegeven hoe die eruit ziet. Laat staan dat er een schets van een 'niet-duurzame samenleving' wordt gegeven. Zodra er ergens mensen samen zijn bestaat er samenleving. Een samenleving kan

Prietpraat

Voorbeelden van duurzaamheidsprietpraat zijn zinnen als: 'Duurzaamheid zit 'm in contact maken, zien wat belangrijk is en daarnaar handelen'; 'Duurzame ontwikkeling gaat vooral over verbinden'; 'Een duurzaam systeem is een systeem dat voelt en weet dat het niet duurzaam is. En altijd bereid is te veranderen'; 'Duurzaam is een manier van leven'; 'Duurzaamheid is een middel'; 'Het chocolaatje bij de koffie in de Hortus Amsterdam is duurzaam'; 'Duurzaam doe je zelf' of duurzaamheid gedefinieerd als 'kwaliteit van leven'. En dan zijn er nog termen als duurzame hamburgers, duurzame vakanties en nog veel en veel meer.

wel veranderen, maar slechts verdwijnen als alle mensen die deel uitmaken van dat samenleven er niet meer zijn. Naast het begrip 'duurzame samenleving' duikt regelmatig de term 'duurzaam leven' op. Hoewel ik geen medicus ben, durf ik wel de uitspraak aan dat die term in de medische vakliteratuur niet terug te vinden is. Leven is altijd tijdelijk en nooit duurzaam.

Selectieve groei

De kloof die het duurzaamheidsjargon schept met de economie is helemaal enorm. Er wordt tegenwoordig vaak gesproken over het belang van duurzame economische groei. In de meeste gevallen wordt daarmee waarschijnlijk doorgaande groei bedoeld, maar de betekenis kan ook economische

Egbert Tellegen (etellegen@upcmail.nl) was van 1 december 1963 tot 1 december 2013 als socioloog en milieukundige werkzaam bij de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit te Amsterdam en de Universiteit Utrecht. Sinds 1 december 2013 is hij medewerker van de Vereniging Milieudefensie met als studieonderwerp 'Milieu en economische orde'.

Spijkerbroeken bij Nukuhiva, een winkel voor kleding waarbij in het productieproces het milieu zo min mogelijk wordt belast

Vrijwel nooit wordt aangegeven hoe een 'duurzame samenleving' eruit ziet

Een term als 'groene economie' is minder verwarrend dan 'duurzame economie'

groeï zijn die natuur en milieu ontziet. Maar al in 1976 werd door minister Lubbers in het kabinet Den Uyl de nota 'Selectieve groei' gepubliceerd. Daarin was milieukwaliteit een van de vier criteria waaraan het streven naar economische groei moest worden getoetst². Bijna veertig jaar later is 'selectieve groei' nog steeds een veel betere term om een aan het milieu aangepaste economische groei aan te duiden dan 'duurzame groei'. Als men er al vanuit gaat dat die kan bestaan.

Verlangen naar een eindstation

Waarom is men zo verknocht geraakt aan het duurzaamheidsjargon? Er bestaat bij mensen een klaarblijkelijk onuitroeibaar verlangen naar een einde aan de tijdelijkheid van het bestaan. Individueel krijgt dit gestalte in het geloof in een oneindig leven na de dood. In de bijbel komt dit verlangen tot uitdrukking in De openbaring van Johannes. Marx en Engels voorzagen een einde der tijden in de vorm van een toekomstige klasselose maatschappij. Francis Fukuyama dacht na de val van de Berlijnse muur dat nu het einde der tijden in de vorm van de liberale markteconomie was aangebroken.

De duurzame samenleving is de zoveelste variant van het verlangen naar een eindsta-

tion. Maar het is beter de strijd voor behoud en verbetering van natuur en milieu daar niet aan op te hangen. Idealisme is buitengewoon waardevol. Maar het dient gerelativeerd te worden. Ook toekomstige generaties zullen met nieuwe problemen worden geconfronteerd en hierop zullen ze andere antwoorden zoeken dan wij hebben gedaan.

Zorgvuldigheid

Het ruime gebruik van duurzaamheidsbegrippen voorziet in de behoefte om het streven naar behoud van natuur en verbetering van milieukwaliteit te verbinden met andere ambities. Er is niets mis met een dergelijk streven. Het is niet verwerpelijk om het streven naar geld verdienen te combineren met het zorgvuldig omgaan met mensen en het beschermen van natuur en milieu. De ambitie kan nog verder gaan en aangevuld worden met spirituele en psychotherapeutische doelstellingen. Het mag allemaal. Maar zowel het Nederlandse 'duurzaamheid' als het Engelse 'sustainability' zijn ongeschikte termen om dergelijke veel omvattende ambities aan te duiden. In plaats daarvan kunnen met de term 'zorgvuldig' heel goed ambities op ecologisch, sociaal en economisch gebied worden aangeduid die nu met de misplaatste term 'duurzaam' worden aangeduid.

'Zorgvuldigheid' is niet soft. Zorgvuldig handelen sluit zowel daadkrachtig

handelen in als openheid voor veranderende inzichten. Maar het is zeker niet bij voorbaat gericht op het bevorderen van de duurzaamheid van wat dan ook.

Naast het omvattende begrip 'zorgvuldigheid' zijn er andere begrippen die doelstellingen op het gebied van natuurbehoud en milieubescherming beter uitdrukken dan het duurzaamheidsjargon. Waar het de economie betreft is een begrip als circulaire of kringlooeconomie een goed alternatief, ook al omvat het niet alle milieudoelstellingen op dit gebied. Zelfs een term als 'groene economie' is minder verwarrend dan 'duurzame economie'. Bovendien zijn bij het gebruik van het duurzaamheidsjargon de grenzen van de groei in zicht. Onlangs kreeg ik een grafiek toegestuurd die me aan het rapport van de Club van Rome uit 1972 deed herinneren. Als de groei van het gebruik van de term 'sustainable' in Amerikaanse en Engelse teksten in het huidige tempo doorgaat, zal in 2036 de term 'sustainable' gemiddeld een keer per pagina en in 2061 een keer per zin voorkomen. In 2109 zullen alle zinnen uitsluitend uit het herhaaldelijk gebruikte woord 'sustainable' bestaan.

Consequent ben ik wat mijn weerzin tegen de duurzaamheidsmode betreft niet. Ook na het verschijnen van dit artikel blijf ik lid van het 'Platform voor duurzame en solidaire economie'. Al hoop ik wel dat mijn geschrijf bijdraagt aan een toekomstige naamsverandering.

Egbert Tellegen

'Projecten worden meer en meer omlijst met duurzaamheids-prietpraat'

² Nota inzake de Selectieve groei (Economische structuurnota). Tweede Kamer, zitting 1975-1976, 13955, nrs. 1-3.